

Borçlar Hukukunda “Falsa Demonstratio Non Nocet (Yanlış Niteleme Zarar Vermez)” Kuralının Uygulanması

Sanem Aksoy Dursun*

Öz

Falsa demonstratio non nocet olarak bilinen bu eski kural TBK m.19 tarafından düzenlenmiştir. Bu hükme göre tarafların yaptıkları yanlış nitelermelere bakılmaksızın gerçek ortak iradeye göre yorum yapmak gerekir. Aslında vasiyetname yorumunda önemli olan bu hükmün borçlar hukuku alanında anlamını araştırmak gerekir. İrade beyanlarının ve sözleşmenin yorumunda bu kuralın uygulama alanını tespit etmek gerekir. Yorum teorisi açısından bakıldığında aslında gerçek irade tespit edilebildiği sürece farazi iradeye dayanan objektif yorum teorilerine başvurmaya gerek yoktur. Dolayısıyla bu kural yorum teorisi açısından önem taşır. Çünkü gerçek iradeden artık ümidin kesildiği halde farazi iradeye başvurmak gerekir. İşte gerçek iradeden hangi hallerde vazgeçilmesi gerektiği araştırılırken bu kuralın önemli bir işlevi vardır. Kuralın borçlar hukukundaki anlamı da konumuzu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İrade beyanı • Yorum • Sözleşme

Implementation of “Falsa Demonstratio Non Nocet” Rule in Law of Obligations

Abstract

The old rule known as falsa demonstratio non nocet is actually a reflection of Article 19 of the Turkish Code of Obligations. It means that a false statement will not be taken into consideration as long as the real intent of the parties can be interpreted. In other words, false statements that do not reflect the real will of the parties should not be taken into account during interpretation. The rule is important not only in succession law but also in contract law. This is particularly true during interpretations of contracts and declarations of intent because it enables one to draw the line between real intent and fictive intent. Objective interpretation theories that are based on fictive intent do not apply as long as real intent can be determined. Thus, it is important to clarify the function of rules in contract law.

Keywords

Declaration of intent • Interpretation • Contract

* Sorumlu Yazar: Sanem Aksoy Dursun (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
Eposta: sanemad@istanbul.edu.tr

Atf: Aksoy Dursun, Sanem; “Borçlar Hukukunda “Falsa Demonstratio Non Nocet (Yanlış Niteleme Zarar Vermez)” Kuralının Uygulanması”, İstanbul Hukuk Mecmuası, 76/1, 2018, 133–152.

Giriş

Falsa demonstratio non nocet, “yanlış niteleme zarar vermez” olarak bilinen eski bir yorum kuralıdır. Yanlış nitelemeden kastedilen bir kelimenin, ifadenin yaygın, bilinen anlamı dışında kullanılmasıdır. Kelimeler dilin araçlarıdır. İnsanlar kelimelere belirli anlamlar yükler ve bunlar aracılığıyla iletişim kurarlar. Bu bakımdan kelimelerin yaygın anlamlarının dışında kullanılmaları taraflar arasındaki iletişimi engelleyebilir. Sözleşme hukuku açısından bakıldığında taraflardan birinin, herkes tarafından “portakal” olarak bilinen meyveye “elma” demesi hukuken pek çok sorun doğurabilir. Ancak bazı hallerde yanlış nitelemeden herhangi bir sorun doğmaz. Yanlış nitelemenin bir sorun doğurmaması için en önemli şart, muhatabın bu durumu fark etmesi ya da bilmesidir.

Sözleşme hukukunda çok eski olan bu kural TBK m. 19/f.1’de de ifade bulmuştur. TBK m.19’a göre “Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır.” Böylece taraflar yanlışlıkla veya bilerek gerçek iradelerine uymayan beyanlarda bulduklarında sözleşmenin içeriği tarafların yanılarak beyanda buldukları hususlar dikkate alınmadan birbirine uygun, gerçek ortak iradelerine göre belli olacaktır.

Bu incelemenin amacı “yanlış niteleme zarar vermez” olarak bilinen kuralın borçlar hukukundaki anlamını araştırmak, işlevleri üzerinde durmaktır. Aslında bu kural özellikle vasiyetnameler yorumlanırken özel bir öneme sahiptir. TMK m.504/f.2 hükmü doğrudan doğruya bu kurala dayanır. Bu hükme göre ölüme bağlı tasarruflarda kişinin veya şeyin belirtilmesinde açık yanlışlık halinde miras bırakanın gerçek arzusu kesin olarak tespit edilebiliyorsa tasarruf bu arzuya göre düzeltilir. Ancak miras hukuku bakımından özel bir yeri ve önemi olan kuralın, bu çalışmada sadece borçlar hukuku alanındaki görünümü incelenecektir. Gerek irade beyanları gerek sözleşmeler yorumlanırken ihtiyaç duyulan bu kuralın açıklanması önemlidir. Çünkü yanlış niteleme ancak bazı hallerde sorun doğurmaz, bazı hallerde ise yanlış niteleme ciddi hukuki sorunlar doğurur. Bu durum ise yorum teorileri açısından farklı ihtimallerin incelenmesi anlamına gelir. Türk hukuku açısından fazla üzerinde durulmamış olan bu kuralın özellikle irade beyanlarının yorumu açısından incelenmesi, çerçevesinin çizilmesi gerekir. İşte bu çalışmanın amacı yanlış nitelemenin hangi hallerde herhangi bir hukuki sorun doğurmayacağını tespit etmektir.

Falsa demonstratio non nocet kuralı, sözleşme hukukunda her şeyden önce irade beyanları yorumlanırken kullanılır. Burada özellikle ortak hata ve karşı tarafça anlaşılan hata kavramları, kuralın anlaşılması bakımından önem taşır. İrade beyanlarının yorumlanmasının yanı sıra sözleşme yorumlanırken de bu ilkeden faydalanılabilir. Borçlar hukuku alanında şekil serbestisi olmakla birlikte sözleşmenin

geçerliliğinin bir şekle bağlandığı hallerde bu kuralın uygulanıp uygulanamayacağı da ayrı bir tartışma konusudur ki bu sorun son kısımda incelenecektir.

A. Falsa Demonstratio Non Nocet Kuralının Uygulama Alanı

Borçlar hukukunda irade beyanları ve sözleşme yorumlanırken bu kurala başvurulabilir. TBK m.19'da karşılığını bulan bu ilke gerçek ortak irade tespit edilebildiği sürece onun dikkate alınması gerektiği esasına dayanmaktadır. Buradan yola çıkan bir görüşe göre bu kural, borçlar hukuku alanında irade teorisinin bir görünümüdür. Buna göre irade teorisi beyan sahibinin iradesini araştırır ve ona göre yorum yapar¹. Ancak bu görüşü tamamiyle kabul etmek mümkün değildir, çünkü irade teorisinin uygulama alanı bulduğu vasiyetnameden farklı olarak sözleşme iki tarafı olan bir hukuki işlemdir. Bu bakımdan sözleşme hukuku alanında irade beyanının, muhatabından bağımsız bir biçimde dikkate alınması söz konusu olamaz. Oysa vasiyetnamelerde bir muhatap bulunmadığı için irade prensibi mutlak bir biçimde uygulama alanı bulur. Bu kuralın borçlar hukuku alanında da uygulanması (vasiyetnameden farklı olarak) ancak belirli şartların gerçekleşmesi ile söz konusu olabilir. Bu da muhatap ile beyan sahibinin arasında tabii bir uygunluk halinin doğduğunun kabul edilmesidir. Gerçekten aslında bu kuralın sözleşmelerde uygulanabilmesi muhatabın, yanlış nitelemeye rağmen beyan sahibinin gerçek iradesini anlamış olmasına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında muhatabın anlayışına böyle değer verilmiş olduğu bir halde irade teorisinden bahsetmek doğru olmaz.

Borçlar hukuku alanında bu kuralın uygulanması muhatabın anlayışı ile sıkı bir biçimde ilişkilidir. Muhatabın irade beyanının içeriğini anlaması, anlaması gerekmesi ya da hiç anlamaması birbirinden farklı hukuki sonuçlar doğurur. Bu bakımdan bu kuralın irade beyanları yorumlanırken uygulanması aslında hata kavramıyla da çok yakından ilgilidir. İrade beyanlarının uyuşup uyuşmadığı hiç şüphesiz bir yorum sorunu iken mesele aynı zamanda hata kavramıyla ve sözleşmenin kurulup kurulmadığı hususlarıyla da yakından ilgilidir. Aşağıda bu sorunlar konumuzla sınırlı olarak ele alınacaktır.

Sözleşmenin kurulup, hükümleri arasında yorum ihtilafı olduğu hallerde de falsa demonstratio non nocet ilkesinden faydalanılabilecektir. Bu husus sözleşmenin yorumuyla ilgilidir ve bu çalışmamızda incelenecektir.

1.Kuralın irade beyanları yorumlanırken uygulanması. Falsa demonstratio non nocet kuralı irade beyanları yorumlanırken iki halde karşımıza çıkar. Bunlardan birinci hal ortak hata, ikincisi ise karşı tarafın anladığı hata halleridir. Aşağıda bu halleri inceleyeceğiz.

a. Ortak hata. Genel kabul gören görüşlere göre, sözleşme hukukunda falsa demonstratio non nocet kuralı ortak hata olarak anılan durumlarda uygulama

¹ Paul Piotet, La Formation du Contrat, Berne, 1956, s. 86.

alanı bulur². Bu durumda her iki taraf da bir yanılığa düşmüşlerdir ancak yanılma sadece nitelemededir yoksa iradeler birbiriyle örtüşmektedir³. Bir başka deyişle hem A hem de B aslında 12 no'lu parsel için anlaştıkları halde yanlışlıkla 17 no'lu parsel demişlerdir. Bu kural gereğince yorum, ortaya çıkan irade beyanlarına göre değil, tarafların gerçek ortak iradesine göre yapılmak gerekir. Böylelikle sözleşme tarafların gerçek iradesini yansıtan 12 no'lu parsel üzerinden kurulmuş olur. Gerçek ortak iradeye göre yapılan yorum esas alındığı için sözleşmenin hata sebebiyle iptal edilmesi de söz konusu olmayacaktır (TBK m. 19/f.1). Bu gibi hallerde irade beyanları arasında gerçek bir uyuşmadan söz edilir⁴.

Bu konuda Alman hukukunda verilen meşhur bir örnek ise şöyledir: İki Norveçli balık tüccarı Türkçe köpek balığı anlamına gelen “Haakjöringsköd” isimli balığın satışı üzerinde anlaşılıyorlar ancak bu kelimeyi aslında taraflar “balina balığı” anlamında kullanıyorlar. Oysa Norveç dilinde köpek balığı anlamına gelen bu kelime yüzünden köpek balığı gönderilmek suretiyle borç ifa edildiğinde ise alıcı tazminat talebinde bulunuyor. Daha sonra dava esnasında her ne kadar taraflar köpek balığı dese de aslında sözleşmenin konusunun balina satışı olduğu ortaya çıkıyor ve mahkeme alıcının tazminat talebini kabul ediyor⁵.

Bu örnekte olduğu gibi ortak düşülen bir hatanın olup olmadığı ihtilaf konusu olabilir. Taraflardan biri sonradan gerçek iradeye göre değil de beyana göre anlam verdiğini iddia ederse öbür tarafın, hataya düşmekle birlikte gerçek iradenin uyuştüğünü ortaya koyması gerekecektir. İşte yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bu hallerde falsa demonstratio non nocet kuralı devreye girecek ve sözleşme beyan sahibinin gerçek iradesine uygun olarak kurulmuş olacaktır (TBK m.1). Burada önemli olan tarafların ortak bir hataya düştüğünün ortaya konulmasıdır.

Tarafların yanlış bir niteleme yapmaları genellikle bir hata sonucu olur. Bu halde taraflar bir hataya düşmekte ancak hataya düştüklerini fark etmemektedirler. Bu hallerin çoğunda taraflar aynı hataya birbirlerinden habersiz bir şekilde düşerler. Kramer'e göre bu durum ile en çok tarafların hukuki bilgi eksikliğinden kaynaklanan hatalarda karşılaşılabilir⁶. Örneğin taraflar kira diyecek yerde ödünç diyebilirler. Bunun sebebi ise tarafların sözleşmenin hukuki özelliklerini, tarafların hak ve yükümlülükleri tam

² **Karl Larenz**, Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts, Ein Lehrbuch, 7., neubearbeitete Auflage, München, Beck, s. 371-372; **Necip Kocayusufpaşaoğlu**, Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı, İstanbul, 1968, s. 118; **Dieter Medicus**, Allgemeiner des BGB, 18., neubearbeitete Auflage, Heidelberg, Müller Verlag, N 327.

³ **Medicus**, N 327.

⁴ **Ernst A Kramer/ Bruno Schmidlin**, Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht: Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art. 1-18 OR, Bd.VI, 1. Abteilung, 1. Teilband, Bern, Stämpfli, 1986, OR Art. 18 N 84; **Jürgen Schmidt**, J. Von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, 12., neubearbeitete Auflage, Berlin, 1983, § 242 N 347; **Peter Jäggi/ Peter Gauch**, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Teilband V1b, (Art. 18OR), Zürich, Schulthess, 1980, Art. 18 N 266; **Larenz**, AT, s. 371-372.

⁵ **Medicus**, N 327; **Larenz**, AT, s. 372.

⁶ **Berner Komm./ Kramer**, Art. 18 N 84.

olarak bilmemeleridir. Bu durumlarda da hâkim tarafların yaptıkları yanlış niteleme ile bağlı kalmaksızın tarafların iradelerine uygun düşen sözleşmeye ilişkin hükümleri uygulamak zorundadır⁷.

Bazı hallerde hata ortak bir hesap hatasından ya da yanlış bir yazımdan kaynaklanabilir. Bu gibi hallerde hesap yanlışları dikkate alınmaz. Bu anlamda BK m. 31/son'daki durum ile TBK m. 19/f.1 hükmü arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Bu halde hata sadece düzeltilir⁸.

Ancak bazen taraflar irade açıklamalarında kullandıkları terimlere ya da ifadelere gündelik ve olağan anlamlarının dışında anlamlar da yüklemiş olabilirler. Bu hallerde de aslında genel olarak kabul görmüş anlayışa göre “yanlış bir niteleme” olmakla birlikte taraflar açısından anlaşılabilir veya bilinen bir durum vardır. Bu bakımdan yanlış niteleme hem fark etmeden yani hata sonucu hem de bilerek söz konusu olabilir. Bu gibi hallerde taraflar arasında “özel bir dil” yahut bir “kod” geliştiğinden bahsedilmektedir. Niteleme ne şekilde olursa olsun önemli olan tarafların gerçek ortak iradelerinin uyuşmasıdır⁹. Örneğin A ve B olan iki arkadaş, B'nin arabasına çok hızlı olduğu için “tazı” ismini takmışlardır. Yaptıkları satış sözleşmesine de “tazı satışı” demişlerdir. Taraflar bilerek “tazı” terimine yaygın kullanımının dışında bir anlam yüklemişlerdir. Bu gibi hallerde falsa demonstratio non nocet kuralı geçerli olacak, tarafların gerçek iradelerine üstünlük verilecek ve aradaki sözleşme, araba satışı olarak yorumlanacaktır.

Tarafların belirli bir kelimeye, ifadeye yerleşik ve bilinen anlamından farklı bir anlam yüklemeleri durumunda bu anlamın dikkate alınmasının gerekmesi gerçek iradeye her koşulda üstünlük tanındığını gösterir. Çünkü gerçek irade tespit edilebiliyorsa bu, bütün yorum kurallarının, hatta dil kurallarının bile önüne geçer. Benzer şekilde bir kelimenin veya ifadenin birden fazla anlamı varsa tarafların üzerinde birleştikleri anlam dikkate alınır¹⁰. Bütün bu durumlarda tarafların gerçek ortak iradesine bakılır. Bu durumlar bilerek de, hata ile de oluşabileceğinden her ne kadar ortak hata denilse bile kavramın aslında daha geniş bir anlam kazanarak kullanıldığı kabul edilmek gerekir.

Yanlış nitelemenin bilerek yapıldığı haller muvazaalı işlemlerle çok benzerlik taşır. Ancak yanlış niteleme muvazaa değildir çünkü muvazaalı bir işlemde bahsedebilmek için sadece yanlış niteleme yetmez ayrıca muvazaa anlaşması gerekir¹¹. Böylece

⁷ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 84; ayrıca bkz. Werner Flume, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts: Das Rechtsgeschäft, Zweiter Band, 3. Ergänzte Auflage, Berlin, Springer Verlag, 1979, s. 406.

⁸ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 85.

⁹ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 88; aynı anlamda Şener Akyol, Sözleşmenin Yorumu, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2010, s. 76, yazara göre bu hallerde bir ispat sorunu ile karşılaşılabilir.

¹⁰ Larenz, AT, s. 338-339.

¹¹ Necip Kocayusufpaşaoğlu, Borçlar Hukuku Genel Bölüm: Borçlar Hukukuna Giriş, Hukuki İşlem, Sözleşme, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2017, s. 347;

taraf lar yarat tıkları gör ünü şün, aslında hüküm doğ urmaması hususunda da anlaş mış olurlar. Oysa falsa demonstratio non nocet kuralının uygulandı ğı hallerde bilerek veya bilmeyerek yapılmış yanlış niteleme vardır ama bunun ardında herhangi bir anlaş ma bulunmaz¹². Jäggi/Gauch'un isabetle tespit etti ği üzere, bu durumun özellikle bilerek yarat ıldığı hallerde de aslında taraflar arasında bir anlaş ma vardır. Ancak buradaki anlaş ma gerçek muvazaadan farklı olarak başkalarını aldatmaya yönelik de ğildir. Bu bakımdan yazarlar bu halde “aldatma niyeti olmayan muvazaa”dan bahsetmektedirler¹³.

Bilerek yapılan yanlış bir niteleme bir başka yönden zihni kayıta benzetilebilir. Zihni kayıt halinde bir kimse bilerek ve isteyerek, ancak karşı tarafı yanıltmak için gerçek iradesine uymayan bir beyanda bulunur bir başka deyiş le “evet” diye düş ündü ğü halde “hayır” diyebilir¹⁴. Oysa falsa demonstratio non nocet kuralı kapsamında yanlış niteleme bilerek yapıldığı halde aslında karşı taraf da bu durumu bilmektedir. Hatta bu anlam genişlemesini ya birlikte yapmışlardır ya da muhatap, yukarıdaki örnekte oldu ğu gibi, zaten bu de ğiş ik kullanımın farkındadır. Hâlbuki zihni kayıt durumunda birlikte yapılan bir yanlış niteleme olmaz, zihni kayıt her zaman tek taraflıdır¹⁵. Ancak elbette zihni kayıt halinde de karşı taraf bilerek yarat ılan bu duruma rağmen gerçek iradeyi anlayabilir. Öte yandan, zihni kayıta bir taraf karşı tarafı yanıltmak için gerçek iradesine uymayan bir beyanda bulunur. Falsa demonstratio non nocet durumunda böyle karşı tarafı yanıltma iste ği söz konusu de ğildir, hatta bir ihtilaf halinde karşı tarafın bu özel anlamı bildi ği (bu durumun bilenebilir kılındığı) ortaya konulmaya çalışılacaktır. Latife beyanlarında da bilerek yarat ılan bir durum olmakla birlikte bu durum da karşı tarafın beyanı ciddiye almayacağına güvenerek yapılmıştır¹⁶. Oysa falsa demonstratio non nocet halinde latife beyanı de ğil “ciddi” bir irade beyanı vardır ve muhatap da bu anlam genişlemelerinin farkındadır.

Falsa demonstratio kuralının uygulandı ğı ortak hatanın bir beyan hatası olması gerekir. Temel hatası bakımından kural uygulama alanı bulmaz çünkü temel hatalarında sözleşme yapmaya iten tasavvurda bir hata söz konusudur. Oysa bu kuralın uygulanması için yanlış bir nitelemenin yapılmış olması gerekir. Her iki tarafın sözleşmeye temel olan tasavvurda yanılmaları da söz konusu olabilir. Temel hatası bakımından her iki tarafın da aynı tasavvurda yanılmaları aranmamakla birlikte her iki taraf ortak bir saik hatasına da düş ebilir. Ancak bu haller “falsa demonstratio non nocet” kuralının uygulama alanı dışında kalır¹⁷.

¹² Larenz, AT, s. 369, bu konu özellikle şekle tabi sözleşmeler bakımından önem taşır.

¹³ Jäggi/Gauch, Art 18 N 175.

¹⁴ Öte yandan zihni kayıt durumu ile uygulamada çok az karşılaşmaktadır, bkz. Kocayusufpaşao ğlu, s. 345. Bu konuda bkz. Larenz, AT, s. 363 vd.

¹⁵ Kocayusufpaşao ğlu, s. 348.

¹⁶ Kocayusufpaşao ğlu, s. 346; Larenz, AT, s. 365.

¹⁷ Kocayusufpaşao ğlu, Hata, s. 118. Yazar “karşı tarafça anlaş ılan hata” ifadesinin isabetli olup olmadığını da tartışmaktadır zira beyan muhatapı hatayı anladığı hallerde aslında hata hükümlerine başvurulamamakta, bu hallerde sözleşmenin kurulup kurulmadığı sorunu TBK m.1'e göre çözümlenmektedir. Buna rağmen “karşı tarafça anlaş ılan hata” durumunu daha iyi ifade eden bir ifade de bulunmadığını yazar ifade etmektedir, bkz. Kocayusufpaşao ğlu, Hata, s. 122; Berner Komm./Kramer, Art. 18 N 96.

b. Karşı tarafça anlaşılan hata. Bu kuralın uygulama alanı bulduğu bir başka hal ise karşı tarafın anladığı hata durumudur¹⁸. Bu durumda bir taraf öbür tarafın düştüğü hatayı fark etmekte ancak onu uyardırmamakla birlikte beyan sahibinin gerçek iradesini dikkate almaktadır¹⁹. Örneğin A aslında 12 no’lu parsel demek istiyor ama yanlışlıkla 17 no’lu parsel diyor. Ancak B, A’nın düştüğü bu hatayı fark ediyor. Bu gibi hallerde B yani muhatap, halin icabından aslında A’nın hataya düştüğünü ve gerçek iradesini anlamaktadır. Keza dil sürçmelerinde (*lapsus linguae*) de karşı tarafça anlaşılacak şartıyla benzer bir durum ile karşılaşılmıştır. Bütün bu hallerde hatanın oluşmadığı kabul edilir, çünkü beyan sahibinin gerçek iradesi ortaya çıkmış ve sözleşme ona uygun olarak kurulmuştur. Bu durumda TBK m.1’in uygulanması söz konusu olur. Dolayısıyla bu hallerde kural sadece hata karşı tarafça anlaşılırsa uygulanabilir. Karşı tarafın anladığı hatalarda sözleşmenin kurulup kurulmadığı yani varlığı sorunu söz konusudur. Bu bakımdan burada ihtilaf halinde sadece sözleşmenin meydana gelip gelmediği bakımından bir tespit davası açmak gerekecektir. Böylece sözleşmenin meydana gelmediği anlaşılırsa, hata edenin tazminat ödemesinden farklı olarak, herhangi bir tazminat borcu söz konusu olmayacaktır²⁰.

Muhatabın hatayı anlamamakla birlikte anlaması gereken hallerde ise sözleşme objektif bir yorumla (güven ya da meram anlatma teorisi çerçevesinde) beyan sahibinin iradesine uygun olarak kurulmuş kabul edilir. Bu durumun da TBK m.1 çerçevesinde hükme bağlanması gerekir. Muhatap, beyan sahibinin gerçek iradesini anlaması gerektiği için artık beyan gerçek iradeye göre hüküm doğurur. Buna göre ya sözleşmenin beyan sahibinin gerçek iradesine uygun olarak kurulduğu ya da hiç kurulmadığı kabul edilir. Bu gibi hallerde TBK m. 30 uyarınca hata hükümlerine başvurmak da söz konusu olmaz. Çünkü hata hükümlerine bir tarafça düşülen hata, karşı tarafça anlaşılmıyorsa veya anlaşılması gerekmiyorsa başvurulabilir²¹. Bu bakımdan bu durumlar kuralın uygulama alanı dışında kalır²².

Ancak muhatap beyan sahibinin hatasını fark etmezse veya fark etmesi gerekmiyorsa bu durumda artık (güven kuramı veya meram anlatma teorisine göre) yapılacak objektif bir yorumla sözleşmenin içeriğinin tespit edilmesi gerekir. Bu halde eğer muhatap anlayışında haklı ise onun anlayışına göre sözleşme kurulmuş olur. Ancak bu hallerde bir hata söz konusu olduğu için iradesi sakatlanan kişi, sözleşmeyi TBK m.30 uyarınca hata hükümlerine göre iptal edebilir. Öte yandan muhatap, hatayı fark edip muhtevası

¹⁸ Jäggi/Gauch, Art 18 N 175; Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Bası, Ankara, Beta, 2006, s. 144-145; Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 87.

¹⁹ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 87.

²⁰ Bununla birlikte özellikle bazı hallerde (tarafardan biri [yanılanın muhatapı] veya her ikisi, kurulmamış sözleşmeyi meydana gelmiş sanarlarsa ve çeşitli anlamlara gelen beyanda bulunan yanılanın ihmali ağır olmakla birlikte beyan muhatabının hafif olursa) yoklukla sakat olan sözleşmelerde bile culpa in contrahendo sorumluluğu kapsamında bir tazminat borcu doğabileceği ifade edilmektedir. Bu konuda bkz. Kocayusufpaşaoğlu, Hata, s. 126.

²¹ Kocayusufpaşaoğlu, s. 396. Hata kavramı “sözleşmenin kurulmasına engel olan hata”, “sözleşmenin hükümsüzlüğüne yol açan hata” anlamlarında kullanılmaktadır; bkz. Kocayusufpaşaoğlu, s. 396.

²² Bu konuya aşağıda tekrar değinilecektir. Bkz. 1/c/aa

açık olmadığı veya zıtlıklarla dolu olduğu için beyanın içeriğini anlamamışsa veya anlaması da gerekmiyorsa bu durumda korunacak bir güven yine söz konusu olmadığı için sözleşme hiç meydana gelmemiştir. Bu halde de hata hükümleri uygulanmaz, yokluğun tespiti olumsuz tespit davasının konusunu oluşturur²³. Yoklukla sakat olan bir sözleşmenin düzelmesi hiçbir şekilde mümkün değildir. Bu bakımdan icazet verilmesi, sürenin geçmesi sonucu değiştirmeyecek sözleşme asla kurulmuş sayılmayacaktır. Sözleşmenin yoklukla sakat olduğu ilgili herkes tarafından bu arada hataya düşmemiş olan kişi tarafından da ileri sürülebilecektir.

c. Falsa demonstratio non nocet kuralının irade beyanlarının yorumundaki yeri ve önemi. Falsa demonstratio non nocet aslında bir yorum kuralıdır. Ancak borçlar hukukunda söz konusu olan yorum teorileri çerçevesinde bu ilkenin kapsamının açıklanması gerekir. Yanlış nitelemenin zarar vermediği haller, uyuşmanın doğal olarak gerçekleştiği yani irade beyanlarının değil, iradelerin örtüştüğü durumlarda karşımıza çıkar. İradelerin uyuşmasına tabii, doğal uyuşma (*natürliche Konsens*) denilmektedir. Bu bakımdan yanlış nitelemenin zarar vermediği hallerde bu doğal uygunluk sağlanmaktadır. Taraflar yanlış nitelemelere rağmen birbirlerini doğru olarak anlamışlardır. TBK m. 19/f.1 hükmü de bu ilke üzerine kuruludur. Gerçekten taraflar bilinçli olarak uyuşmak istedikleri her konuda anlaşmışlarsa bu halde doğal uyuşma vardır. Söz konusu içerik üzerinden kurulan sözleşme taraflar için bağlayıcıdır. Bu durum sadece tarafların objektif olarak yani herkesin aynı şekilde anlam verdiği ifadeler üzerinde örtüşmesi halinde değil herkesin anladığından farklı bir anlam taşıyan ifadeler üzerinde taraflar örtüştükleri hallerde de söz konusu olur. Bu aslında borçlar hukuku alanında geçerli olan irade özgürlüğü ilkesinin bir görünümüdür²⁴. Bu gibi hallerde hâkim objektif anlamı dikkate alıp taraflar arasında aslında bir uyuşmazlık olduğu sonucuna varamaz. Zira böyle bir çözüm irade özgürlüğü ilkesine haksız bir müdahale olur. Ancak muhatabın, beyan sahibinin iradesinden ayrılan beyana verdiği değer korunmaya layıkta bu durumda artık doğal bir uyuşmadan bahsedilemez. Zira bu halde muhatap hatayı fark edememiştir ya da etmesi gerekmemektedir.

Yorum teorisi açısından bakıldığında bu ilkenin uygulama alanı dışında kalan haller sözleşmenin normatif bir uyuşma sonucu kurulduğu hallerdir. Bu hallerden birincisi muhatabın karşı tarafın hatasını aslında anlamamakla birlikte anlaması gereken hallerdir. Örneğin A “arabamı 10.000 TL’ye satıyorum” demiş ama daha önceki konuşmalarından ve somut olayın koşullarından B, A’nın hataya düştüğünü aslında arabasını 100.000 TL’ye sattığını anlaması gerekiyorsa, bu halde sözleşme ancak normatif bir uyuşma sonucu kurulabilir. Bu bakımdan falsa demonstratio non nocet kuralının uygulama alanı dışında yer alan bir durum vardır²⁵.

²³ Kocayusufpaşaoğlu, Hata, s. 122; Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 90.

²⁴ Ernst A Kramer/ Bruno Schmidlin, Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht: Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art. 1-18 OR, Bd.VI, 1. Abteilung, 1.Teilband, Bern, Stämpfli, 1986, OR Art. 1 N 122.

²⁵ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 89 karşı. N 101.

Yanlış niteleme zarar vermez kuralı sadece açık irade beyanları bakımından uygulama alanı bulur. Bu durum çok açıktır, çünkü irade beyanı ile irade arasındaki çelişkinin örtülü irade beyanlarında ortaya çıkması mümkün değildir. Örtülü irade beyanı zaten hal ve şartlar yorumlanarak ortaya çıkarıldığı için yanlış bir nitelemenin yapılması mantıken söz konusu olmaz²⁶.

TBK m.19/f.1 hükmü sözleşmelerde doğrudan, tek taraflı irade beyanları bakımından ise kıyas yolu ile uygulanabilir. Ancak konumuzun dışında kalmakla birlikte vasiyetnameler bakımından söz konusu olan TMK m.504/f.2'nin göz ardı edilmemesi gerekir²⁷.

TBK m. 1'in açıkladığı gibi bir sözleşmenin kurulmuş sayılması için iradelerin değil irade beyanlarının uyuşması yeterlidir. Buradan asıl kuralın irade beyanlarının uyuşması olduğu bir istisna olarak iradelerin uyuşmasının arandığı ifade edilmektedir. Alman hukukunda Lehmann'a göre bu durum muvazaaa kavramından yola çıkarak açıklanmalıdır. İki taraflı ortak beyan hatası ile nitelikli muvazaada hali birbirine benzemektedir çünkü her iki durumda da uyuşan iradeler ile uyuşan beyanlar arasında bir farklılık vardır. Bu bakımdan taraflar nasıl bilerek iç iradelerine uymayan beyanlarda bulduklarında onların gerçekte uyuşan iradeleri esas alınıyorsa, aynı sonuç tarafların istemeyerek ya da farkında olmadan birbirine uygun iradeden ayrılan beyanlarda buldukları durumlarda da kabul edilmelidir. Taraflar nasıl bilerek iç iradelerine uymayan beyanlarda buldukları zaman gerçek ortak iradeleri dikkate alınıyorsa bilmeden veya farkında olmadan aynı durum söz konusu olduğunda da gerçek iradelerin sonuç doğuracağı öncelikle kabul edilmelidir²⁸.

Oysa doktrinde Larenz tarafından savunulan görüşe göre her ne kadar beyanlar arasındaki uygunluk esas ise de iradeler arasında uygunluğun bulunduğu hallerde artık bunun dikkate alınması gerekir. Zira bu çözüm aynı zamanda tarafların menfaatine de en uygun düşendir. Tarafların uyuşan iç iradelerine rağmen sözleşmeyi beyanların objektif anlamına göre meydana gelmiş kabul edip dileyene, sözleşmeyi hata hükümlerine göre iptal hakkı tanımak son derece katı ve şekilci bir yaklaşımdır. Bunun için de sözleşmenin irade beyanlarının uygunluğu sonucu olduğu yönündeki asıl kurala istisna tanımak gerekir. Bu halde elbette iradeler dikkate alınmaktadır ama bu istisnayı kabul etmek gerekir. Yazara göre bu halleri irade teorisine taviz vermek olarak görmemek gerekir çünkü aksi bir yorum hayat ihtiyaçlarına aykırı olur²⁹.

Doktrinde Wieling tarafında savunulan bir başka görüşe göre, zorlama çözümler bulunup istisnalar yaratılmasına aslında gerek yoktur. Yazara göre normatif yorum

²⁶ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 91.

²⁷ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 92.

²⁸ Hans Lehmann, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 12. Auflage, Berlin, 1960, s. 200.

²⁹ Karl Larenz, Die Methode der Auslegung des Rechtsgeschäfts, 1966, s.78; aynı yönde Kocayusufpaşaoğlu, Hata, s. 119.

teorileri gereğinden fazla ön plana çıkarılmaktadır. İradelerin doğal olarak örtüştüğü hallerde bile sözleşmenin kurulduğunun istisna olarak kabul edilmesi çabasına şüphe ile yaklaşılması ve sorgulanması gerekir. Tam tersine aslında doğal olan irade beyanlarının değil iradenin uyuşmasıdır. İrade uygunsuz beyanların uyup uymadığına bakılmaz. Bu anlamda kural ile istisna birbirine karışmıştır. Sadece muhatabın korunması gereken hallerde bu temel ilkeden ödün verilip beyanın hükümsüz kılınması söz konusu edilebilir³⁰.

Normatif yorum teorilerinden olan güven teorisi taraflar birbirini fiilen doğru olarak anlamadıkları, beyana aynı anlamı vermedikleri hallerde uygulanır. İrade beyanları arasındaki normatif uygunluğa dayanan bu teori iradenin gerçekten örtüştüğü halleri kapsamaz. Bu bakımdan sadece Almanya’da değil İsviçre’de de güven teorisine eleştirel bakılmaya başlanmış, meram anlatma teorisi ortaya çıkmıştır³¹. Bu teori güven teorisine göre daha kapsamlı bir yorum teorisidir. Türk hukukunda fazla bilinmeyen meram anlatma teorisi aslında iradelerin örtüştüğü halleri de kapsar. Bu bakımdan teori hem tabii uygunluğu esas alır hem de tabii uygunluk bulunmuyorsa normatif (farazi) bir uygunluğun bulunup bulunmadığını araştırarak güven teorisini de kapsayan bir üst yorum teorisi olarak karşımıza çıkar. Böylece yukarıdaki hallerde olduğu gibi iradenin doğal olarak uyuştığı hallerde de zorlama çözümler ile güven kuramına istisnalar yaratılarak sözleşmenin kurulduğunun kabul edilmesi yerine kendiliğinden, bu sonuca varmak gerekecektir. Aşağıda meram anlatma teorisini konumuzla sınırlı olarak incelenecektir.

aa. Meram anlatma teorisi

aaa. Genel olarak

İrade beyanları yorumlanırken bugün İsviçre ve Türkiye’de güven teorisinin gelişmiş hali olan yeni güven teorisi kabul görmektedir. Bu teorinin daha az gelişmiş hali olarak kabul edilen klasik güven teorisi sadece soyut ve objektif bir muhatabı dikkate alıp somut olayın sübjektif özelliklerini göz ardı ediyordu. Buna göre irade beyanları yorumlanırken herhangi bir dürüst üçüncü kişi muhatap kabul edilerek onun dürüstlük kuralına göre bildiği ve bilmesi gereken bütün şartlar göz önünde tutularak vermesi gereken anlam araştırılmaktaydı³². Ancak klasik güven teorisi irade beyanını

³⁰ Hans Josef Wieling, Die Bedeutung der Regel “falsa demonstratio non nocet” im Vertragsrecht, AcP, 172, s. 300 vd. özellikle s. 306.

³¹ Max Keller/ Christian Schöbi, Allgemeine Lehren des Vertragsrechts, Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1988, s. 124 vd.; Esther Lange, Das Auslegungsprinzip des Sichverständlichmachens, Zürich, Schulthess, s. 9 vd.; Peter Gauch/ Walter R. Schlupe/ Jörg Schmidt / Heinz Rey, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Bd. I, 8. Auflage, Schulthess, 2003, N 215; Eren, s. 146.

³² Andreas von Tuhr/Hans Peter, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Erster Band, Erste Lieferung, 3. Auflage, Zürich, Schulthess, 1984, s. 287; Selahattin Sulhi Tekinay/ Sermet Akman/ Haluk Burcuoğlu/ Atilla Altop, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993, s. 72; Eren, s. 140; Kocayusufoğlu, Hata, s. 8; bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Kalkan Oğuztürk, Güven Sorumluluğu, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2008, s. 25 vd.

muhatap açısından ele alıp, beyan sahibinin haklı menfaatini ihmal etmesi yönüyle eleştiriliyordu³³. Sonraları taraflar arasında daha adil bir menfaat dengesi kurmak adına herhangi makul ve dürüst bir kişi değil makul ve dürüst muhatabın somut olayın özel koşulları da dikkate alınarak bildiği ve bilmesi gereken bütün şartlar (beyan sahibine ilişkin şartlar da) değerlendirilerek vermesi gereken anlam araştırılmaya başlanmış; bu teoriye de yeni güven teorisi denilmiştir. Böylece hem muhatabın hem de beyan sahibinin menfaatleri korunmuş olmaktadır. Ne beyan sahibinin sübjektif olarak verdiği anlam ne de muhatabın somut ilişkiden kopuk bir şekilde herhangi bir dürüst kişi olarak irade beyanına verdiği anlam dikkate alınmaktadır. Somut sözleşmenin bütün özelliklerinin, bu arada sadece herhangi bir üçüncü kişinin değil muhatabın bildiği veya bilmemekle birlikte dürüstlük kuralına göre bilmesi gereken unsurların yorum yaparken dikkate alınması güven kuramına göre yorum bakımından somut olay adaletini sağlamaya daha fazla hizmet etmektedir³⁴.

Ancak yeni güven teorisi de güven teorisi gibi normatif bir yorum teorisidir. Somut olaylarda tarafların birbirlerini anladıkları hallerde uygulama alanı bulmaz. Gerçekten yanlış niteleme, ortak hata hallerinde güven kuramına başvurmaya gerek yoktur. Ancak taraflar birbirlerini fiilen doğru olarak anlamıyorlarsa güven kuramına gidilir. Bir başka deyişle iki farklı durum birbirini dışlar. Bu iki durumu bir teori altında toplayan bir yorum teorisi olarak meram anlatma teorisi son zamanlarda benimsenmeye başlanmıştır³⁵. Bu teori aslında hem iradenin örtüştüğü hem de bu örtüşmenin olmayıp irade beyanlarının normatif olarak uyup uymadığının araştırıldığı halleri kapsayan bir yorum teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında teori sahipleri aşamalı bir süreç önerirler. Önce fiili uygunluğun gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılır. Sonra da yeni güven teorisi altında incelenen hallerin yani normatif uygunluğun olup olmadığına bakılır. Buna uygun olarak meram anlatma teorisi ikiye ayrılmaktadır: fiili meram anlatma teorisi, farazi meram anlatma teorisi³⁶. Bizim konumuz bakımından ele alınması gereken fiili meram anlatma teorisidir çünkü teorinin bu kısmı taraflar arasındaki doğal uyumu kapsamaktadır. Bu bakımdan aşağıda sadece fiili meram anlatmadan bahsedeceğiz.

bbb. Fiili meram anlatma teorisi

Bu teori kapsamında irade beyanında bulunan taraf aslında gerçek iradesine uymayan bir beyanda bulunmuş olmakla birlikte muhatap gerçek iradeyi anlamışsa,

³³ Keller/Schöbi, s. 124 vd.; Lange, s. 9 vd.; Gauch/Scluep/Schmidt /Rey, N 207.

³⁴ Keller/ Schöbi, s. 123 vd.; Lange, s. 26 vd.; Arthur Meier-Hayoz, Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht Einleitung Art. 1-10, Bd.I, 1. Ableitung, Bern Stämpfli, 1966, Art 1 N 412; Eren, s. 139 vd.; von Tuhr / Peter, s. 287; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.73; Kemal Oğuzman/Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2017, s. 69 vd. N 238 vd.

³⁵ Keller /Schöbi, s.126 vd.; Lange, s. 21 vd.; Eren, s. 144 vd.; Alman hukukunda da bu teorinin savulduğu görülmektedir, bkz. Hans Brox /Wolf Dietrich Walker, Allgemeiner Teil des BGB, 39. Auflage, Vahlen, 2012, N 127-128 vd.; 132,133.

³⁶ Lange, s. 21 vd.

beyan sahibinin iradesini anlaşılabilir kılmış olduğu kabul edilir. Bu teoriye fiili (gerçek) meram anlatma denmesinin sebebi gerçek iradeler arasında uygunluğun aranıyor ve gerçekleşiyor olmasıdır. Bu teoriye göre iç irade (*inhaltliche Wille*) ve irade beyanı (*erklärungs-wille*) vardır³⁷. İç irade ile beyan iradesinin farklı olması durumunda bu farklılığın ne şekilde yorumlanacağı tamamen muhatabın bu durumu anlayıp anlamadığına göre değişir. Bu uyumsuzluk fark edilip beyan sahibinin gerçek iradesi anlaşılıyorsa yahut gerçek iradeyi biliyorsa artık bu iç irade dikkate alınır ve buna uygun bir yorum yapılır. Ancak bu iç iradeyi anlamamışsa yahut iç irade ile irade beyanı arasında uyumsuzluğu fark edemiyorsa artık ifade edilmiş olan irade beyanı esas alınacaktır. Bu gibi hallerde sözleşmenin kurulup kurulmadığı ayrıca yapılacak (farazi meram anlatma teorisine göre) bir yoruma bağlıdır. Dolayısıyla irade, muhatap tarafından bilinmediği ya da anlaşılmadığı hallerde fiili meram anlatma teori uygulama alanı bulmaz³⁸.

Bu teoriyi savunanlar bazı örneklerle hangi hallerde fiili meram anlatmanın söz konusu olabileceğini açıklarlar. Bu örneklerden birine göre çiçekçiye giden bir kişi vitrindeki erengülleri çok beğenip arkadaşına yollamak için sipariş verir, ancak yanlışlıkla erengül yerine bakara gülü siparişi verir. Ama aslında çiçekçi satıcının erengülü kastettiğini anladığı halde daha pahalı olan bakara güllerinden bir demet yollar³⁹. Bu halde yorum, muhatap tarafından anlaşılacak gerçek iradeye göre yapılarak, sözleşmenin konusunun erengül satışı olduğu sonucuna varılır. Yine bir başka örneğe göre A, 8m2 bahçesi için çim biçme makinası almak istiyor bu aletin katalog numarası 12 iken yanlışlıkla çok büyük alanlar için talep edilen çim biçme makinasına ait katalog numarasını yazıp satıcı B'ye sipariş veriyor. A'nın aynı zamanda komşusu olan satıcı B, A'nın hatasını fark edip o kadar büyük bir makine almasının mümkün olmadığına karar veriyor. B ile A arasında komşuluk ilişkisi olduğu için B, A'nın bahçesinin büyüklüğünü biliyor. Bu durumda da sözleşme A'nın gerçek iradesine uygun olarak kurulmuş olur⁴⁰. Bu hallerde aslında beyan sahibi, yanlış beyanına rağmen gerçek iradesini anlaşılabilir kılmaktadır.

Muhatabın gerçek iradeyi anlamış olması ile anlamış olmasının gerekmesi arasında bazen ince bir çizgi olabilir. Ancak sözleşmenin kurulması bakımından bu yorum önem taşır. Şöyle ki yukarıdaki örneklerde olduğu gibi gerçek irade anlaşılıyorsa sözleşme buna uygun olarak kurulmuş olacak muhatap gerçek iradeyi anlamış olduğu için sonradan hata sebebiyle sözleşmeyi iptal edemeyecektir. Muhatabın “gül” örneğinde olduğu gibi gerçek iradeyi anlamasına rağmen buna uygun hareket etmediği hallerde karşı tarafın zararını karşılamak zorunda kalacaktır. Oysa gerçek iradenin anlaşılması gereken hallerde güven ya da farazi meram anlatma teorisine

³⁷ Lange, s. 23; Max Keller, “Der Vertragswille im Obligationenrecht”, SJZ 58 (1962), s. 366; Keller/Schöbi, s. 127-128.

³⁸ Lange, s. 23-24.

³⁹ Lange, s. 25.

⁴⁰ Lange, s.24-25.

göre sözleşme beyan sahibinin iradesine uygun olarak kurulmuş olacaktır. Ancak bu halde irade anlaşıldığı için muhatap yine hata hükümlerine göre sözleşmeyi iptal etme hakkına sahip olmayacaktır. Meram anlatma teorisinin tarafları bu duruma gerçek iradenin farazi olarak anlaşılması denilmektedir. Muhatap, beyan sahibinin gerçek iradesini anlamamış olmakla birlikte beyan sahibi iradesini anlaşılabilir kılmıştır. Bu durumda muhatapın gerçek iradeyi dürüst bir kişi olarak anlaması gerekmektedir. Bu bakımdan farazi yönden bir uyuşma gerçekleşmiş sayılır⁴¹.

Hem gerçek iradenin hem de bu iradenin anlaşılabilir kılınıp karşı tarafça anlaşıldığını ortaya koymak için bütün irade beyanları dikkate alınmalıdır. Bu irade açıklamaları sözleşmenin kurulmasından önce veya sonra yapılmış olabileceği gibi yazılı veya sözlü de olabilir. Aynı zamanda sözleşmenin kurulmasından önceki davranışların da dikkate alınması gerekir. Önceden kurdukları sözleşmeler veya verdikleri siparişler varsa, bunlar da dikkate alınır. Bazen yukardaki örnekte olduğu gibi kişinin şahsi durumu (komşusu olması gibi) karşı tarafın iradesini anlamak bakımından önemli olabilir. Benzer şekilde mesleki özellikler, sık yapılan hataların farkına varılmasını sağlayabilir. Ayrıca sadece taraflar arasındaki yer alan açıklamalar değil üçüncü kişilerin yaptıkları da dikkate alınabilir. Gerçek iradenin anlaşılıp anlaşılmadığının tespiti için hâkim çok yönlü bir değerlendirme yapmalıdır⁴².

Ancak bir noktanın özellikle vurgulanması gerekir. Meram anlatma teorisinin kabul edilmesi sözleşme hukukunda irade teorisinin benimsenmesi anlamına kesinlikle gelmez. Tam tersine bu teori ancak, muhatap beyan sahibinin gerçek iradesini anladığı sürece uygulama alanı bulur. Muhatap, beyan sahibinin iradesini anlamıyorsa fiili meram anlatmaya gidilmez. Aslında görüldüğü gibi bu teori kapsamında geçişler de çok basit bir şekilde olmaktadır. Gerçek irade anlaşılıyorsa ya da biliniyorsa sözleşme buna uygun olarak kurulur. İrade anlaşılmamış olmakla birlikte anlaşılması gerekiyorsa farazi meram anlatmaya geçilir. Orada bir uygunluk olup olmadığına bakılır.

Meram anlatma teorisi aslında bizim konumuz açısından da eskiden beri süregelen bir tartışmayı bir anlamda toparlayan bir boyuta sahiptir⁴³. Şöyle ki TBK m.1 hükmüne göre bir sözleşmenin kurulması için iradeler arasında uygunluk sağlanmasa bile beyanlar arasında uygunluğun gerçekleşmesi yeterlidir. Buna göre asıl olanın beyanların uymasıdır, iradeler arasında uygunluk ise aranmaz. Ancak kuralın böyle olması istisna olarak beyanlar birbirine uymasa da (yukarıdaki örnekte olduğu gibi taraflardan biri veya her ikisi için kullanılan ifadeler objektif olarak farklı anlamlara geliyor, anlam açık değil) iradelerin birbirine uyduğu durumda sözleşmenin kurulmasına engel olmaz. Oysa meram anlatma teorisi kapsamında aşamalı bir

⁴¹ Lange, s. 31-32. Burada gerçekleşebilecek bir başka ihtimal de gerçek iradenin anlaşılabilir kılınmayıp, ancak farazi olarak, dürüst ve makul bir kişi olarak anlaşılmasıdır. Bu konudaki örnekler için bkz. Lange, s. 34-35. Yazar farazi uyuşma ihtimallerini ayrıca tek tek incelemiştir, bkz. Lange, s. 31 vd.

⁴² Lange, s. 26 vd.

⁴³ Bu konudaki eleştiriler için bkz. Wieling, s.300 vd.

değerlendirme yapıldığı için kural ve istisna ayırımına artık pek de gerek yoktur. Tam tersine önce gerçek uygunluk var mı diye bakılır sonra farazi uygunluk araştırılır. Bu da aslında tabii ve doğal bir süreçtir.

Bu anlamda doğal, tabii olanı ön planda tutan bu yaklaşım aslında sadece irade beyanları yorumlanırken değil, yorum ve tamamlama yaparken de karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu hallerde mümkün merteye gerçek iradelere bakılmakta, ancak gerçek irade anlaşılmadığı halde kademe kademe dürüstlük kuralı ışığında objektif bir irade araştırılmaktadır. Ama her halde somut olayın koşulları, tarafların bildikleri, bilmesi gerekenler, teamüller de dikkate alınmaktadır. Somut olayın kendine has özellikleri olmadığı hallerde ise dürüstlük kuralı ve objektif bir değerlendirme daha baskın gelmektedir. İşte irade beyanları ve sözleşmeler de yorumlanırken bütün bu eğilimleri birlikte düşünüldüğünde irade beyanlarının yorumlanması bakımından bütün ihtimalleri kapsayan bu teori bir yenilik getirmekte ve kapsayıcı bir özellik taşımaktadır.

2. Kuralın sözleşme yorumlanırken uygulanması. İrade beyanların sözleşmenin esaslı noktalarında örtüştüğü ve sözleşmenin kurulduğu yönünde bir ihtilaf olmaması durumunda sözleşmenin yorumlanması söz konusu olabilir. Bilindiği gibi, sözleşmenin yorumunda birinci derecedeki ve ikinci derecedeki yorum araçları vardır. Önce birinci derecedeki yorum araçlarına başvurmak gerekir. Bunlar tarafların kullandıkları sözcüklerdir. Yazılı bir metin olması durumunda sözleşme metni dikkate alınmalıdır. Konuşma dilinde de her kelimenin bir anlamı vardır işte yorum yapılırken elbette öncelikle kelimelerin olağan, gündelik, yerleşik anlamları dikkate alınır⁴⁴.

Ancak sözleşmede tarafların kullandıkları kelimelere özel anlamlar yükledikleri, yaygın anlamından yahut ticari teamüllerdeki geçerli olan anlamlarından farklı anlamlarda kullanmaları söz konusu olabilir. Bu durum, tarafların kullandıkları sözcüklere rağmen gerçek iradelerinin tespit edilmesiyle ortaya çıkar. Bu ise somut olayın kendine has, özel şartlarının ortaya konulması ile anlaşılabilir⁴⁵. Taraflar bir deyim, bir kelimeyi genel ve ticari çevredeki yerleşik anlamının dışında kullanmışlarsa, bu kelimelerin bireysel anlamda kullanıldığından bahsedilir⁴⁶. Bu durum her şeyin başında sözleşme metninin bir bütün olarak yorumlanmasından ortaya çıkabilir. Bu bakımdan her kelime veya ifade bulunduğu metindeki anlam bütünlüğü gözetilerek yorumlanmalıdır. Metnin bütünü, alt başlıkları, ekleri, öbür sözleşme hükümlerinin birlikte yorumlanması gerekir⁴⁷. Birinci derecedeki yorum araçları bu özel durumun anlaşılması için yeterli olmayabilir. Bu durumda ikincil

⁴⁴ İbrahim Kaplan, Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, 2. Bası, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2007, s. 44 vd; Jäggi/Gauch, Art. 18 N 348 vd.

⁴⁵ Berner Komm./Kramer, Art. 18 N 75.

⁴⁶ Jäggi/Gauch, Art. 18 N 351; Kaplan, s. 47

⁴⁷ Jäggi/Gauch, Art. 18 N 351.

yorum araçlarına başvurulmalıdır. Bunlar da metnin dışında yer alan unsurlardır. Sözleşmenin yapıldığı hal ve şartlar, sonraki davranışlar, menfaat durumları gerçek iradenin anlaşılmasında rol oynayabilir.

TBK m. 19/f.1 bu açıdan ele alındığında, irade beyanlarının tarafların gerçek ortak iradelerine göre yorumlanması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu hüküm gerçek bir yorum hükmü değildir çünkü yorumun temel amacı anlaşılmasız iradenin bulunmasıdır. Oysa bu hüküm gerçek iradenin bilindiği faraziyesinden yola çıkmaktadır. Ancak yine de hüküm, sözleşmeler ve irade beyanları yorumlanırken bize yardımcı olur. Hiç değilse sadece lafzi bir yorumun yeterli olmayacağını, önemli olanın tarafların gerçek iradeleri olduğunu ifade etmektedir. Elbette gerçek irade tespit edilemiyorsa bu sefer artık asli ve yardımcı yorum araçları devreye sokularak farazi irade tespit edilerek yorum getirilecektir. Bu bakımdan bu tür yoruma “objektif yorum” da denir⁴⁸.

İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında bu hususu vurgulamakta ve hâkimin mümkün oldukça tarafların gerçek iradesini araştırmak zorunda olduğundan bahsetmektedir. Bu bakımdan hâkimin sadece yorum yapılacak sözleşme metniyle yetinmemesi gerektiği, gerçek iradeyi tespit etmekte kullanılacak bütün unsurları araştırılması gerektiği bu kararlarda vurgulanmaktadır⁴⁹. Bu durumda gerçek iradeyi tespit etmek yerine hâkimin objektif yorum araçlarını devreye sokması bir başka deyişle İsviçre Borçlar Kanununun 18/f.1 (Türk hukuku açısından TBK m.19) dikkate alınmaması hâkimin hukuk kurallarını ihlal etmesi olarak anlaşılmalıdır. Buradan çıkan sonuç yorum araçlarının sırasına mutlaka uyulması gerektiğidir⁵⁰. Objektif yorum araçlarının ikinci sırada yer aldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Tarafların genel, yerleşik ticari teamüllerden ya da uygulamalardan ayrılan farklı anlamlar, uygulamalar benimsediklerinin tespit edilebilmesi için önce yaygın olarak kullanılan, ticari teamüllere uygun olan anlamın tespit edilmesi gerekir. Zira bir kelimenin, ifadenin, uygulamanın yaygın kullanılan anlamı bilinmelidir ki ondan uzaklaşıp uzaklaşmadığı anlaşılabilir. Her bölgede farklı ticari terimlerin kullanılıyor olması yorum da dikkat edilmesi gereken bir husustur.

İşte sözleşme yorumlanırken de tarafların gerçek ortak iradelerini bulmak mümkünse artık farazi ortak iradeye başvurmaya gerek kalmaz. Bu bakımdan tarafların yaptıkları yanlış niteleme ile bağlı kalınmamalı, buna rağmen gerçek irade araştırılmalıdır. Bunun için de tarafların iç iradelerin tespit edilebilmesi somut olaya has bütün unsurların ortaya konulması gerekir.

⁴⁸ Hans Merz, Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht Einleitung Artikel 1-10, Bd. I, 1. Abteilung, Herausgegeben von Arthur Meier-Hayoz, Bern, Stämpfli, 1966 ZGB Art.2 N 137.

⁴⁹ BGE 100 II 345[348]; BGE 69 II 319; BGE 107 II 226 [229]; BGE 72 II 79f.; BGE 84 II 418 [421].

⁵⁰ Berner Komm./ Kramer, Art. 18 N 76.

B. Kuralın şekle tabi sözleşmelerde uygulanması. Hukuki işlemlerde kural olarak şekil serbestisi geçerlidir. Ancak bazı işlemlerin geçerliliği kanun tarafından veya tarafların anlaşması ile şekle tabi kılınabilir. Bu hallerde kanunda veya tarafların anlaşmasında öngörülen şekle uyulmadıkça sözleşme geçerli olmaz (TBK m. 17). Şekil şartının öngörülmesinin birçok sebebi olabilir. Bunların en başında hukuki işlem güvenliğini sağlamak, kişileri yaptıkları işlem ile ilgili olarak düşünceye sevk etmek ve devlet tarafından tutulan sicillerin güvenilirliğini sağlamak sayılabilir.

Şekle tabi sözleşmelerin yorumu söz konusu olduğunda false demonstratio non nocet kuralının uygulama alanı bulup bulmayacağı tartışmalıdır. Özellikle mesele taşınmaz satış vaadi sözleşmeleri bakımından önemlidir. Örneğin taraflar 10 numaralı parselin satımı üzerinde anlaştıkları halde sözleşmede yanlışlıkla 20 numaralı parsel olarak yazılmışsa bu durumda ne yapmak gerekecektir. Yanlış nitelendirme zarar vermeyecek ve tarafların gerçek ortak iradelerine göre sözleşme kurulmuş mu sayılacak yoksa şekle tabi sözleşmelerde bu kural uygulanamayacak mıdır? Yanlış nitelendirme şekle tabi bir sözleşmede gerçekleşirse hukuki olarak hangi sonucun doğması gerektiği hususu tartışmalıdır.

Birinci görüşe göre falsa demonstratio non nocet kuralı şekle tabi sözleşmeler bakımından uygulama alanı bulmaz. Buna göre şekle tabi bir sözleşme ile mutabık kalınan sözleşmenin birbirine uymadığı söylenebilir. Bu kural sadece şekle tabi olmayan sözleşmeler bakımından temel bir yorum kuralı olarak dikkate alınmalıdır⁵¹. Burada vasiyetnamelerde geçerli olan ima teorisinin benimsenmesini öneren Kaplan'a göre ise şekle tabi bir sözleşmenin yorumu yapılırken resmi senede yansımış irade beyanlarından ima yolu ile de olsa tarafların gerçek iradeleri anlaşılabiliriyorsa şeklin dışında kalan unsurlardan faydalanılır. Aksi halde sözleşme dışı unsurlara bakılamayacaktır⁵². Bu görüş benimsenirse gerçek irade herhangi bir şekil içinde ima edilmemişse şekil dışı unsurlara bakılamayacak, gerçek iradeye göre sözleşmenin düzeltilmesi mümkün olmadığına göre de şekle aykırılıktan dolayı sözleşme geçersiz kabul edilecektir.

Bu konuda bir başka görüşe göre ise şeklin konuluş amacına bakarak bir sonuca varmak gerekir. Şekil şartının öngörülmesi hukuki işlemin taraflarını düşünceye sevk etmek, üçüncü kişileri korumak, hukuk güvenliğini sağlamak gibi çok çeşitli sebeplere dayanabilir. Şeklin konuluş amacına göre falsa demonstratio non nocet kuralının sınırsız bir biçimde uygulanmasının kabul edilmemesi gerekir. Buna göre şekil şartının konuluş amacı sözleşme tarafları dışında üçüncü kişileri korumayı hedefliyorsa bu durumda bu kural uygulanamaz⁵³. Çünkü üçüncü kişiler tarafların düştükleri ortak hatanın farkına varamazlar. Bu bakımdan onlara karşı geçersiz bir

⁵¹ Akyol, s. 45; Kaplan, s. 88; aynı yönde Inge Scherer, *Andeutungstheorie und falsa demonstratio beim formbedürftigen Rechtsgeschäft in der Rechtssprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofs*, 1987, s. 79 vd., ancak yazar üçüncü kişinin korunması söz konusu olmayan hallerde bir istisna yapıp bu kuralın uygulanabileceğini kabul etmektedir.

⁵² Kaplan, s. 87-88.

⁵³ Lorenz, AT, s. 344; Medicus, N 124; benzer şekilde Scherer, s. 79 vd.

sözleşmenin bulunduğu kabul edilmelidir. Üçüncü kişilerin korunmasının ön planda olduğu hallerde sözleşme metni bütün esaslı noktaları kapsmalıdır. Bu durumda metnin dışındaki unsurlara başvuruya gerek olmaksızın metnin içinden anlaşılması gerekir. Ancak üçüncü kişilerin korunması söz konusu değilse sözleşme geçerli sayılıp gerçek ortak iradeye göre düzeltilebilir. Örneğin şekil sadece tarafları düşünmeye sevk etmek için getirilmişse bu halde yanlış nitelemeye rağmen sözleşme geçersiz olmaz, çünkü bu durumda yanlış nitelemenin tarafların bu işlem üzerinde düşünmesine engel olmayacağı kabul edilebilir⁵⁴.

Bu konudaki bir başka görüşe göre borç sözleşmelerinde bu kural şekle tabi sözleşmeler bakımından dahi herhangi bir sınırlama olmaksızın uygulanmalıdır. Üçüncü kişilerin korunması gereken hallerde de bu ilkeden ödün vermek için yeterli bir sebep yoktur. Çünkü şekil sorunu ile yorum sorunu birbirinden farklı olarak ele alınmalıdır. Mesele aslında şekle tabi sözleşmelerin yorumunda şekil dışı unsurların kullanılıp kullanılmayacağı hususu ile yakından ilgilidir. Özellikle bu konunun önemli olduğu alan vasiyetnamenin yorumu meselesidir⁵⁵. Bu konuda başvuru ima teorisine göre şekle tabi bir sözleşmede yorum yapılabilmesi yorum yapılacak hususun şeklin kapsamında ima edilmiş olmasına bağlıdır. Şeklin kapsamında ima edilmiş bir olgu varsa o zaman sözleşmenin yorumunda o olguya başvurulabilir⁵⁶.

Üçüncü görüş sahiplerinin isabetle ifade ettikleri gibi öbür görüşlerde şekil sorunu ve yorum sorunu birbirine karıştırılmaktadır. Yorum yoluyla tespit edilecek iradenin mutlaka şekil içerisinde ima edilmiş olmasına gerek yoktur. Vasiyetnamelerin yorumunda bile terk edilmeye başlanan ima teorisinin sözleşmenin yorumunda uygulanmaması gerekir⁵⁷. Bu bakımdan tarafların gerçek ortak iradesine şekil dışı unsurlardan faydalanılarak ulaşılabiliyorsa bu irade dikkate alınmalıdır⁵⁸.

Tarafların bilerek yaptıkları yanlış nitelemeler bakımından ise bu durumun muvazaalı işlemlere çok benzediği ve eğer sözleşme şekle tabi ise bu hallerde falsa demonstratio non nocet kuralının uygulanmaması gerektiği ifade edilmektedir. Böylece örneğin taraflar noterde yapılan bir taşınmaz satış vaadi sözleşmesinde bilerek farklı bir parseli sözleşmesinin konusu yapmışlarsa sözleşmedeki bu bilerek

⁵⁴ **Larenz**, AT, s.343-344; Alman Federal Mahkemesi bu konudaki çelişkili kararlar verdiği görülmektedir. Örneğin vasiyetnamelerde ima teorisine dayandığı birçok örnekle karşılaşılırken, taşınmazlar alanında yapılan yanlış parsel nitelemelerinde bu kuralın uygulanmasını kabul etmektedir doktrinde Larenz bu çelişkiyi şeklin konuluşu amacının farklı olmasına göre Yüksek Mahkemenin farklı içtihatlar geliştirdiği düşüncesiyle açıklamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Larenz**, AT, s. 343-344.

⁵⁵ **Berner Komm./ Kramer**, Art. 18 N 95;

⁵⁶ **Sanem Aksoy Dursun**, "Ölüme Bağlı Tasarrufların Yorumuna Dair Bazı Düşünceler", İÜHF, C. LXVI, S.2, 2008, s. 322 vd.

⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Serkan Ergüne**, Vasiyetnamenin Yorumu, İstanbul, 12 Levha Yayıncılık, 2011, s. 285 vd. ; **Rona Serozan/ Baki İlkay Engin**, Miras Hukuku, 2. Bası, Ankara, 2008, s. 221; **Peter Breitschmid**, Basler Kommentar, Zivilgesetzbuch II, Art. 457-977 ZGB, Art 1-61 SchlT ZGB, Herausgeber: Heinrich Honsell/ Nedim Peter Vogt/Thomas Geiser, 3. Auflage, Basel ,2007, Art. 469 N 8.

⁵⁸ **Eren**, s. 431; **Jäggi / Gauch**, Art. 18 N 478; **Flume**, s. 306; **Berner Komm./ Kramer**, Art. 18 N 98; **Gauch/ Schluop/ Schmid/ Rey**, N 1247.

yapılan yanlış niteleme kendiliğinden düzelmeyecek ve şekle aykırılıktan dolayı görüşteki işlem geçersiz olacaktır⁵⁹.

Sonuç

Yanlış niteleme zarar vermez olarak bilinen bu eski kural hem irade beyanlarının hem de sözleşmenin yorumunda uygulama alanı bulur. İrade beyanlarının doğru olarak yorumlanması her şeyin başında bir sözleşmenin kurulup kurulmadığı ile ilgilidir. İrade beyanları yorumlanırken ortak hata ve karşı tarafça anlaşılan hata hallerinde bu kuraldan yararlanılarak tarafların yanlış yaptıkları niteleme dikkate alınmaz. Bu hallerde aslında taraflar arasında doğal (tabii) bir uygunluk olduğu kabul edilir ve sözleşme buna uygun olarak kurulur. Yanlış nitelemenin gerçekleştiği ortak hata hallerinde güven kuramına başvurmaya gerek yoktur. Ancak taraflar birbirlerini fiilen doğru olarak anlamıyorlarsa güven teorisine gidilir. Oysa meram anlatma teorisi, güven teorisinden farklı olarak, sadece irade beyanlarının normatif uygunluğunda değil, iradeler arasında tabii bir uygunluğun olduğu haller de uygulama alanı bulur. Bu bakımdan meram anlatma teorisi, bir üst yorum teorisi olarak benimsenmelidir.

TBK m. 19/f.1 bu açıdan ele alındığında tarafların gerçek ortak iradelerine irade beyanlarını yorumlanması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu hüküm gerçek bir yorum hükmü olmamakla birlikte yorumda da bir işlevi vardır. Lafzi bir yorumun yeterli olmadığını ifade ederken sözleşmenin objektif yorumundan önce tarafların gerçek ortak iradesinin araştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak gerçek irade tespit edilemediği hallerde farazi ortak iradeye dayanan objektif yoruma başvurulabilir. Bu bakımdan gerçek ortak irade araştırılmadan objektif yoruma başvurmak yorum kurumu açısından kaçınılması gereken bir durumdur. Objektif yorum hallerinde bile somut olayın kendine has şartları dikkate alınarak farazi irade tespit edilerek yorum getirilmesi gerekir. Bu açıdan yaklaşıldığında gerçek iradeye aykırı bir yorum da benimsenmemelidir.

Son olarak yorum ile şekle ilişkin kuralların karıştırılmaması gerekir. Sözleşme bir şekle tabi olsa bile bu ilkedен faydalanılabilir. Bu hallerde şekle aykırılıktan sözleşmenin geçersiz olduğu kabul edilmemeli, gerekirse şekil dışı unsurlardan yararlanarak gerçek ortak iradeye göre sözleşme yorumlanmalıdır.

⁵⁹ Larenz, AT, s. 369; aynı yönde Flume, s. 306 karşı. s. 404.

Kaynakça

- Akyol, Şener;** Sözleşmenin Yorumu, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2010.
- Breitschmid, Peter;** Basler Kommentar, Zivilgesetzbuch II, Art. 457-977 ZGB, Art 1-61 SchlT ZGB, Herausgeber: Heinrich Honsell/ Nedim Peter Vogt/Thomas Geiser, 3. Auflage, Basel, 2007.
- Brox, Hans ; Wolf Dietrich Walker;** Allgemeiner Teil des BGB, 39. Auflage, Vahlen, 2012.
- Dursun, Sanem Aksoy;** “Ölüme Bağlı Tasarrufların Yorumuna Dair Bazı Düşünceler”, İÜHFİM; C. LXVI, S.2, 2008, s. 311-326.
- Eren, Fikret;** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Basım, Ankara, Beta, 2006.
- Ergüne, Serkan;** Vasiyetnamenin Yorumu, İstanbul, 12 Levha Yayıncılık, 2011.
- Esther Lange;** Das Auslegungsprinzip des Sichverständlichmachens, Zürich, Schulthess, 1981.
- Flume, Werner;** Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts; Das Rechtsgeschäft, Zweiter Band, 3. Ergänzte Auflage, Berlin, Springer Verlag, 1979.
- Gauch, Peter; Walter R. Schlupe; Jörg Schmidt; Heinz Rey;** Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Bd. I, 8. Auflage, Schulthess, 2003.
- Jaggi, Peter; Peter Gauch;** Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Teilband V1b, (Art. 18OR), Zürich, Schulthess, 1980.
- Kalkan Oğuztürk, Burcu;** Güven Sorumluluğu, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2008.
- Kaplan, İbrahim;** Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, 2. Basım, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2007,
- Keller, Max;** “Der Vertragswille im Obligationenrecht”, SJZ 58 (1962), s. 365-371.
- Keller, Max; Christian Schöbi;** Allgemeine Lehren des Vertragsrechts, Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1988.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip;** Borçlar Hukuku Genel Bölüm; Borçlar Hukukuna Giriş, Hukuki İşlem, Sözleşme, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2017.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip;** Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı, İstanbul, 1968.
- Kramer, Ernst A.; Bruno Schmidlin;** Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht; Allgemeine Einleitung in das schweizerische Obligationenrecht und Kommentar zu Art. 1-18 OR, Bd.VI, 1. Abteilung, 1.Teilband, Bern, Stämpfli, 1986.
- Larenz, Karl;** Die Methode der Auslegung des Rechtsgeschäfts, 1966.
- Larenz, Karl;** Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts, Ein Lehrbuch, 7., neubearbeitete Auflage, München, Beck, 1989.
- Lehmann, Hans;** Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches, 12. Auflage, Berlin, 1960.
- Medicus, Dieter;** Allgemeiner des BGB , 18., neubearbeitete Auflage, Heidelberg, Müller Verlag.
- Meier-Hayoz, Arthur;** Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht Einleitung Art. 1-10, Bd.I, 1. Ableitung, Bern Stämpfli, 1966.
- Merz, Hans;** Berner Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht Einleitung Artikel 1-10, Bd. I, 1. Abteilung, Herausgegeben von Arthur Meier-Hayoz, Bern, Stämpfli, 1966.
- Oğuzman, Kemal; Turgut Öz;** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2017.
- Piotet, Paul;** La Formation du Contrat, Berne, 1956.
- Schmidt, Jürgen;** J. Von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, 12., neubearbeitete Auflage, Berlin, 1983.

Scherer, Inge; Andeutungstheorie und falsa demonstratio beim formbedürftigen Rechtsgeschäft in der Rechtssprechung des Reichsgerichts und des Bundesgerichtshofs, 1987.

Serozan, Rona; Baki İlkay Engin; Miras Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2008.

Tekinay, Selahattin Sulhi; Sermet Akman; Haluk Burcuoğlu; Atila Altop; Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993.

von Tuhr, Andreas; Hans Peter; Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Erster Band, Erste Lieferung, 3. Auflage, Zürich, Schulthess, 1984.

Wieling, Hans Josef; “Die Bedeutung der Regel “falsa demonstratio non nocet” im Vertragsrecht”, AcP, 172, s. 297-316.